

A fraseoloxía moncadiana

Mercè Biosca Postius

Universitat de Lleida

Károly Morvay¹

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A obra de Jesús Moncada (Mequinensa, Baix Cinca 1941 - Barcelona 2005) caracterízase por unha gran riqueza léxica e fraseolóxica. Actualmente os autores deste artigo coa colaboración de M. Pau Cornadó (Universitat de Lleida) están compilando unha base de datos que contén a fraseoloxía de tódolos libros de J. Moncada. Con este material redactan un dicionario fraseolóxico completo e outro menos extenso co título provisional de *Aportacions fraseològiques de Jesús Moncada*. Este último reunirá as expresións utilizadas polo autor que non foron documentadas por outros dicionarios cataláns. O presente artigo ilustra as solucións fraseográficas máis importantes dos dous proxectos con exemplos citados do lema *ull* (ollo).

Palabras clave: fraseoloxía, fraseoloxía catalá, dicionario fraseolóxico, fraseografía (lexicografía fraseolóxica), Jesús Moncada.

The work of Jesús Moncada (Mequinensa, Baix Cinca, 1941 - Barcelona, 2005) is characterized by a great lexical and phraseological wealth. Nowadays the authors of this paper, together with M. Pau Cornadó (Universitat de Lleida) are compiling a database containing the phraseology of all Moncada's books. With this material, they are writing a complete phraseological dictionary and a less extensive dictionary, whose provisional title is Aportacions fraseològiques de Jesús Moncada. This book will gather the expressions used by the author which have not been documented by other Catalan dictionaries. This paper illustrates the most important phraseographical solutions of these two projects by means of examples of the lemma ull (eye).

Keywords: phraseology, Catalan phraseology, phraseological dictionary, phraseography (phraseological lexicography), Jesús Moncada.

Data de recepción 03/06/2009 Data de aceptación 29/07/2009

¹ Tradución de Xesús Ferro Ruibal.

A fraseoloxía moncadiana

Mercè Biosca Postius

Universitat de Lleida

Károly Morvay¹

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A obra de Jesús Moncada (Mequinensa, Baix Cinca 1941 - Barcelona 2005) caracterízase por unha gran riqueza léxica e fraseolóxica. Actualmente os autores deste artigo coa colaboración de M. Pau Cornadó (Universitat de Lleida) están compilando unha base de datos que contén a fraseoloxía de tódolos libros de J. Moncada. Con este material redactan un dicionario fraseolóxico completo e outro menos extenso co título provisional de *Aportacions fraseològiques de Jesús Moncada*. Este último reunirá as expresións utilizadas polo autor que non foron documentadas por outros dicionarios cataláns. O presente artigo ilustra as solucións fraseográficas máis importantes dos dous proxectos con exemplos citados do lema *ull* (ollo).

Palabras clave: fraseoloxía, fraseoloxía catalá, dicionario fraseolóxico, fraseografía (lexicografía fraseolóxica), Jesús Moncada.

The work of Jesús Moncada (Mequinensa, Baix Cinca, 1941 - Barcelona, 2005) is characterized by a great lexical and phraseological wealth. Nowadays the authors of this paper, together with M. Pau Cornadó (Universitat de Lleida) are compiling a database containing the phraseology of all Moncada's books. With this material, they are writing a complete phraseological dictionary and a less extensive dictionary, whose provisional title is Aportacions fraseològiques de Jesús Moncada. This book will gather the expressions used by the author which have not been documented by other Catalan dictionaries. This paper illustrates the most important phraseographical solutions of these two projects by means of examples of the lemma ull (eye).

Keywords: phraseology, Catalan phraseology, phraseological dictionary, phraseography (phraseological lexicography), Jesús Moncada.

Data de recepción 03/06/2009 Data de aceptación 29/07/2009

¹ Tradución de Xesús Ferro Ruibal.

0. Introducción

Case tódolos críticos que se debruzaron sobre a obra de Jesús Moncada (Mequinensa, Baix Cinca 1941 - Barcelona 2005) salientaron a gran riqueza léxica que presenta a súa narrativa. Un dos aspectos no que máis incidiron foi na abundante fraseoloxía empregada. O escritor deixou claro a súa paixón polas unidades fraseolóxicas (UFs) nas entrevistas nas que afirmaba que as utilizaba porque estaba convencido de que adoitaban expresar mellor que ningunha palabra o que el quería, ó mesmo tempo que o facían cunha grande expresividade. El mesmo explicaba que cando escoitaba algún fraseoloxismo que descoñecía (normalmente na boca da súa nai) non dubidaba en apuntalo para pode-lo utilizar algún día no seu labor literario. Moitas destas unidades non foran documentadas polos dicionarios cataláns e tivémo-la sorte de poderlle consultar persoalmente o significado das que descoñeciamos.

Actualmente con M. Pau Cornadó estamos redactando unha base de datos que contén a fraseoloxía de tódolos libros de J. Moncada. A partir deste material organizaremos un dicionario fraseolóxico moi completo e unha recadística máis pequena, co título provisional de *Aportacions fraseològiques de Jesús Moncada*, que reunirá as expresións utilizadas polo autor que non documentaron outros dicionarios cataláns. Para o tratamento do material fraseolóxico estamos adoptando algunhas das propostas fraseográficas empregadas por K. Morvay en *Petit diccionari fraseològic cerdanià*, presentadas en diferentes artigos e tamén no XIVè Col·loqui d'AILLC en Budapest (Morvay 2006/2009). Ó mesmo tempo intentamos conserva-lo equilibrio entre a innovación e as solucións tradicionais na lexicografía catalá.

A continuación resumímo-las solucións fraseográficas máis importantes empregadas nos proxectos con exemplos tirados do lema **ull**.

1. Estrutura do dicionario

1.1. Ordenación do material

Os fraseoloxismos están recollidos en artigos encabezados por entradas (lemas) ordenadas alfabeticamente. As entradas imprímense con versal en negra.

Cando os artigos conteñen máis dun fraseoloxismo, enuméranse por orde alfabética segundo a primeira letra da primeira palabra.

Entre os artigos intercálanse remisións a UF's que figuren baixo outro lema. As remisións pódense referir tamén a variantes que aparecen posteriormente no mesmo artigo. (Cf. o punto 4.)

1.2. Forma das unidades

As expresións recollidas escríbense con letras minúsculas en negra: **no aclucar l'ull**.

As variantes sepáranse con punto e coma: **mirar de bon ull; veure amb bons ulls**.

As combinacións utilizadas con diversos verbos sinónimos –cando é posible– documéntanse do seguinte xeito:

de cua d'ull dissimuladamente DISSIMULADAMENT.

S'usa amb diversos verbs de sentit sinonímico: **veure de cua d'ull** (**mirar / observar / fitar / guipar** etc.) **de cua d'ull** amb la significació d'observar dissimuladamente i amb altres verbs d'un sentit similar: adonar-se **de cua d'ull**. Adonar-se de quelcom observant dissimuladamente.

Os elementos intercambiabes sepáranse cunha barra oblicua: MIRADA / IMPRESSIÓ que se le como MIRADA ou IMPRESSIÓ. A forma **veure de cua d'ull** (**mirar / observar / fitar / guipar** etc.) **de cua d'ull** interprétase como **veure de cua d'ull, mirar de cua d'ull, observar de cua d'ull, fitar de cua d'ull, guipar de cua d'ull**.

1.3. Informacións que matizan o uso das UFs

1.3.1. Sempre que cómpre faise constar entre parénteses o réxime das combinacións e as eventuais restricións de uso. Para referirse ó suxeito (actante) das combinacións empréganse entre parénteses as palabras *algú* e *quelcom*, abreviadas como ALG. e QCOM. O obxecto (os complementos) sinálase coas mesmas palabras, pero escritas enteiras: (algú, quelcom):

caure a l'ull (ALG., QCOM a algú) Agradar. AGRADAR

clavar l'ull; clavar els ulls (ALG. en algú, en / a quelcom) Mirar fixament. Fixar-hi intensament la vista. MIRAR <fixament>

1.3.2. Estas palabras e abreviaturas poden aparecer tamén ó lado das definicións:

de cua d'ull dissimuladamente DISSIMULADAMENT. S'usa amb diversos verbs de sentit sinonímico: **veure de cua d'ull** (**mirar / observar / fitar / guipar** etc.) **de cua d'ull** (ALG. algú, quelcom) amb la significació d'observar dissimuladamente i amb outros verbs amb un sentit moito similar: **adonar-se de cua d'ull** (ALG. de quelcom) Adonar-se de quelcom observant dissimuladamente.

1.3.3. Entre parénteses angulares (< >) ofrécense informacións complementarias sobre certas restricións gramaticais e doutro tipo:

tenir ull (ALG. per <fer quelcom>) Tenir l'aptitud, el talent necessaris per fer una cosa. APTITUD; **clavar l'ull; clavar els ulls** (ALG. en algú, en / a quelcom) Mirar fixament. Fixar-hi intensament la vista. MIRAR <fixament>; **tenir pega als ulls** (ALG.) No saber veure una cosa que es té davant els ulls, no veure una cosa evident. <no> VEURE / IGNORAR.

1.3.4. Valor estilístico e/ou cronolóxico do fraseoloxismo:

A definición pode ser precedida polas abreviaturas en cursiva de uso universal en lexicografía, como *culte, lit, period, admin, col-loq, infant, arg, rur, vulg, hum, iròn, pej, euf., desp, obs, poc ús* e por outras, coma tal, referencias dialectais etc .

1.4. Remisións

Para facilita-la busca de unidades utilízase o seguinte sistema de remisións.

1.4.1. A abreviatura *Veg.* remite a unha unidade que se encontra definida noutro artigo:
amb cara i ulls Veg. **CARA**

1.4.2. Co signo de igualdade remítese a unha variante formal que aparece definida anteriormente pero dentro do mesmo artigo:

veure amb bons ulls = mirar de bon ull

1.4.3. A abreviatura *Cf.* utilízase para facer referencia a formas relacionadas dalgún xeito:

a ulls clucs Sense necesidade de mirar, reflexionar. <sense> MIRAR / <sense> REFLEXIONAR

Cf. creure a ulls clucs

aclucar l'ull. Cf. No aclucar l'ull.

1.5. Definicións

1.5.1 As definicións corresponden ás acepcións que se poden deducir do contexto no que Moncada emprega os fraseoloxismos en cuestión:

CARA

amb cara i ulls (Qcom) Adequat, ben fet; presentable, acceptable. PRESENTABLE

“Villar”, es digué mentre s’esprenia debades el cervell per endinyar-li alguna cosa amb cara i ulls. *La galeria de les estàtues*, 448.

(No es documenta una segunda acepción de la unidade que l’escritor non utiliza, registrada al DIEC2. sota **Cara 1 5 [LC] tenir cara i ulls a)** Una cosa, estar moito bé, éser bona de veure. **1 5 [LC] tenir cara i ulls b)** Una persoa, éser seriosa, formal).

1.5.2. O significado dunhas formas que se poden considerar homonímicas sinálase con cifras:

cop d’ull (1) Mirada rápida. MIRADA

cop d’ull (2) Capacidade en l’apreciación. APRECIACIÓN

1.6. A documentación

1.6.1. Para ofrece-las usos especiais de Moncada, revisámolas definicións das unidades fraseolóxicas recollidas da segunda edición do dicionario do Institut d’Estudis Catalans (DIEC2) e no *Diccionari de sinònims de frases fetes* de M. Teresa Espinal (DSFF). As que non encontramos documentadas nestes dicionarios buscámolas tamén noutros dicionarios citados na bibliografía.

1.6.2. A falta de documentación nos dicionarios devanditos sinálase coa abreviatura [NO DOC]:

només tenir ulls (ALG. per a algú, per a quelcom) Interesar-s’hi vivamente; mirar amb admiración INTERESSAR-S’HI / ADMIRACIÓN

[NO DOC pels DIEC2, DSFF]

Només tenia ulls per a la figura que, dempeus a la vorera, el mirava a través de l'obertura de la porteta. *Històries de la mà esquerra*, 38.

1.6.3. Hai moitos fraseoloxismos que Moncada emprega dunha forma máis ou menos diverxente da que aparece nos dicionarios. Coma tal, a expresión **menjar-se amb els ulls** o autor utilízaa da seguinte maneira: **devorar amb els ulls**. Noutros casos o fragmento citado fainos ver que amais dun uso coñecido hai tamén outras posibilidades de combinar esa unidade. Por exemplo, ademais da forma **fer els ulls grossos** (ALG. davant quelcom), que aparece seis veces nas obras do noso autor, temos un exemplo que documenta a existencia da forma **fer els ulls grossos** (ALG. amb algú):

Amb a victòria de Franco, les aigües van tornar a mare: vam separar un altre cop el cementiri relixión del civil. Ara, vam haver de fer els ulls grossos amb els descreguts que s'havien esmunyit on no els corresponia durante aqueles anys de confusión i desgavell. *Calaveres atònites*, 48.

1.6.4. Os artigos só se documentan nas variantes usadas por Moncada e non nas formas que constan nos dicionarios.

1.7. Concepto clave semántica e/ou de función

1.7.1. Detrás da definición aparece unha palabra (eventualmente dúas) escrita(s) con maiúscula que se pode relacionar co significado. Este concepto permitíranos ordenalo material nun *Apèndix* segundo a significación das unidades.

Creure a ulls clucs (ALG. quelcom) Creure absolutament, sense reserves ni discusión. IRREFLEXIVAMENT / CONFIADAMENT

1.7.2. Co signo # sinalamo-los conceptos que se refiren non ó significado do fraseoloxismo senón á función que pode cumprir esa unidade:

ull viu! Fes / féu atención. #ATENCIÓ

1.8. Fragmentos orixinais

1.8.1. Ó final do artigo –en parágrafo sangrado– figuran as citas que ilustran o uso das expresións recollidas, e a continuación a indicación impresa en cursiva da obra e da páxina na que aparecen:

a ulls clucs Sense necesidade de mirar, reflexionar. <sense> MIRAR / IRREFLEXIVAMENT

Cf. **creure a ulls clucs**.

creure a ulls clucs (ALG. quelcom)

Els visitantes expressaren en tots els tons la indignación per l'atemptat, atribuible a ulls clucs als anarquistas, catèrvola de bojós assassins dispostos a destruir la societat. *Camí de sirga*, 47.

1.8.2. As citas inicianse con maiúscula e acaban con punto independentemente do feito de que isto conste no orixinal. As omisións sinálanse con puntos suspensivos entre parénteses:

Parlarà amb l'Eugeni, li dirà que, quan la vegi molt malalta, a punt d'aclucar els ulls (...), que se l'emporti a morir a Casp. *Estremida memòria*, 250-251.

1.8.3. Moitos dos fraseoloxismos recollidos figuran en diferentes escritos do autor. Na epígrafe 3, que vén a continuación, non se documentan tódalas aparicións.

1.8.4. As citas aparecen en función do ano de publicación de cada libro. Se hai máis dunha cita dun mesmo libro, séguese a orde de paxinación.

1.9. Observacións

Excepcionalmente diante das citas pode aparecer algunha observación e, neste caso, vai precedida da abreviatura *Obs.*:

llegir amb quatre ulls (Alg. quelcom) Llegir molt atentament. ATENTAMENT
[NO DOC pel DIEC2]

Obs.: Al DIEC2 trobem només: **quatre 3** adj. [LC] Un petit nombre indeterminat. *Li he de dir quatre paraules. T'hi pots arribar en quatre salts.*

Tot i que ja sap ventar-se les mosques, no badi, faci'm el favor de llegir amb quatre ulls aquesta carta. *Calaveres atònites*, 216.

2. Fraseoloxismos formados coa palabra *ull* na obra de Jesús Moncada. Mostra de exemplos.

CARA

amb cara i ulls (Qcom) Adequat, ben fet; presentable, acceptable.
PRESENTABLE

“Villar”, es digué mentre s'esprenia debades el cervell per endinyar-li alguna cosa amb cara i ulls. *La galeria de les estàtues*, 448.

ULL

a cop d'ull Segons la primeira impressió. A primeira mirada, vista. MIRADA / INSTANTANIAMENT

Cf. **a primer cop d'ull**

Aquest últim extrem l'aclarí, amb suficiència irritant, l'Eduard Planelles – sastre a cop d'ull i saxo tenor de la Melodia Club – a la tertúlia de l'endemà del Cafè de la Granota. *El Cafè de la Granota*, 62-63.

És un cognom tan il·lustre que el lector el reconeixerà a cop d'ull si li vaga d'aviar-se llibre endins. *Estremida memòria*, 5.

a primer cop d'ull Segons la primeira impressió. A primeira mirada, vista. MIRADA / INSTANTANIAMENT

Cf. **a cop d'ull**

Has de saber, però, que la seva actitud no era, ni de bon tros, tan desinteressada com sembla a primer cop d'ull. *Calaveres atònites*, 126.

La Congressista clissa la gent a primer cop d'ull i, a més de diplomàcia, té una corpenta considerable, capaç de dissuadir a les bones o per força el corcò més tossut. *Calaveres atònites, 152.*

amb un cop d'ull Amb una mirada ràpida. MIRADA

Ja em poden venir amb el pregó que vulguin, per difícil que sigui: amb un cop d'ull al paper en tinc prou. *El Cafè de la Granota, 12.*

a ull Sense mesurar, pensar o comptar. APROXIMADAMENT

– Vols dir que li vas prendre bé les mides?

– Mides, dius, carallot? A ull, i gràcies. Au, vinga, acabeu de carregar i foteu el camp. *Estremida memòria, 319-320.*

a ulls clucs Sense necessitat de mirar, reflexionar. <sense> MIRAR / <sense> REFLEXIONAR

Cf. **creure a ulls clucs**

Els visitants expressaren en tots els tons la indignació per l'atemptat, atribuïble a ulls clucs als anarquistes, catèrvola de bojós assassins disposats a destruir la societat. *Camí de sirga, 47.*

a ulls veients De manera visible. Palesament. PALESAMENT / VISIBLEMENT

La menció de la seva dona irrità el patró a ulls veients. *El Cafè de la Granota, 86.*

Gairebé no menjava, s'aflaquia a ulls veients. *La galeria de les estàtues, 435.*

a vegades, et penses que et senyes i el que fas es treure't els ulls Volent arreglar una cosa,

empitjorar-la. EMPITJORAR

Em sap greu, amic Guillem- repeteix al peu de l'escalinata de l'església-. A vegades, et penses que et senyes i el que fas és treure't els ulls. *Estremida memòria, 282*

aclucar els ulls (ALG.) Morir. MORIR

Parlarà amb l'Eugeni, li dirà que, quan la vegi molt malalta, a punt d'aclucar els ulls (...), que se l'emporti a morir a Casp. *Estremida memòria, 250-251.*

aclucar l'ull. Cf. **no aclucar l'ull**

Adornar-se de cua d'ull. Cf. **De cua d'ull**

als ulls (QCOM d'algú) Segons com algú veu o considera les coses. Segons com opina. OPINIÓ / INTERPRETACIÓ

Dues mines, terres i valors en accions segures (...) van justificar als ulls de la Carlota el casament pactat feia molts anys entre els Torres i els Móra. *Camí de sirga, 118.*

amb cara i ulls. Veg. **CARA.**

amb els ulls fora del cap (ALG.) Molt espantat, horroritzat. **HORRORITZAT**

Quan passen pel costat de la dona del secretari consistorial, sorda com una campana, la dama, amb els ulls fora del cap, deixa anar un exclamació d'horror. *Estremida memòria, 266.*

amb un cop d'ull. Cf. **a cop d'ull**

caure a l'ull (ALG., QCOM a algú) Agradar. **AGRADAR**

L'oncle Eduard, amb la seva enorme panxa i una veu escardalenca, no li queia a l'ull, no s'assemblava gens ni mica a la imatge que es feia del pare. *La galeria de les estàtues, 59.*

caure la bena dels ulls (a algú) Adonar-se d'una cosa. Descobrir la veritat. Desenganyar-se.

ADONAR-SE / DESENGANYAR-SE

I jo vaig continuar posant-hi el coll, sacrificant-me en cos i ànima pel bé del regne de Déu. Fins que, fa cosa d'un any, va caure'm la bena dels ulls. *Calaveres atònites, 182.*

clavar l'ull; clavar els ulls (ALG. en algú, en/a quelcom) Mirar fixament. Fixar-hi intensament la vista. **MIRAR <fixament>**

Va romandre ajagut, amb els ulls clavats al sostre, sense cap gana de llevar-se. *Camí de sirga, 256.*

cop d'ull (1) Mirada ràpida. **MIRADA**

Es fa servir amb diversos verbs i complements: *Donar, fer, llançar un cop d'ull* (ALG. A algú, a quelcom); *Donar un cop d'ull* (ALG. al voltant).

S'acostà a la finestra, donà un cop d'ull als embarcadors. *Camí de sirga, 155.*

Mentre l'automòbil frenava, Carlota de Torres donà un cop d'ull als qui els esperaven des de mig matí, quan el Graells va rebre el telegrama enviat de Saragossa pel senyor Jaume anunciant l'arribada. *Camí de sirga, 210.*

El Ramon no es pogué estar de donar un cop d'ull al voltant. *Camí de sirga, 246.*

Va esmunyir-se entre làpides i creus sense donar ni un cop d'ull a les obres del panteó que l'Eladi de Torres feia construir a la banda de llevant i que provocava el menyspreu del senyor Maties de la Picarda. *Estremida memòria, 147.*

cop d'ull (2) Capacitat en l'apreciació. **APRECIACIÓ**

Estic fet un tros de quòniam, senyor Jeroni. La Plaga de la Ribera! Qui em va posar aquest àlias tenia un cop d'ull... *El Cafè de la Granota*, 15.

costar un ull de la cara (QCOM a algú) Costar molt. Ser caríssim. CARÍSSIM, -A

Encara que gairebé no puc ni moure el llapis i em veuré obligada, ja ho veig, a interrompre aquesta carta fins demà (tinc altres coses al pap i, si el franqueig ha de costar-me un ull de la cara, val la pena aprofitar-ho), faré un últim esforç. *Calaveres atònites*, 38.

creure a ulls clucs (ALG. quelcom) Creure absolutament, sense reserves ni discussió.

IRREFLEXIVAMENT / CONFIADAMENT

De fet, l'oncle creia a ulls clucs (...) que la mort de l'Honorat del Cafè sota els unglots de les cavalleries desbocades el dia de l'evacuació de la vila, el 1938, havia estat obra de la providència. *Camí de sirga*, 277-278.

de cua d'ull dissimuladament DISSIMULADAMENT

S'usa amb diversos verbs de sentit sinonímic: **veure de cua d'ull** (**mirar/observar/ fitar/ guipar** etc.) **de cua d'ull** (ALG. Algú, quelcom) amb la significació d'observar disimuladament i amb altres verbs amb un sentit molt similar: **adonar-se de cua d'ull** (ALG. De quelcom) Adonar-se de quelcom observant disimuladament.

veure

Sent passes, veu de cua d'ull el foraster. *Estremida memòria*, 259.

observar

Els altres el saludaven amb afecte i alhora l'observaven de cua d'ull, temerosos de la influència que l'oncle carca hagués pogut exercir sobre el jove. *Camí de sirga*, 279.

guipar

No va comprendre què passava fins que, en entrar al despatx, guipà de cua d'ull la capsa de cartró custodiada pel caporal de la guarnició. *Camí de sirga*, 328.

fitar

Vaig fitar el gat de cua d'ull; a continuació el cap de l'aparador. *Històries de la mà esquerra*, 106.

adonar-se

S'adonà de cua d'ull de la presència de dues noies en un extrem de la sala. *La galeria deles estàtues*, 185.

devorar amb els ulls. (ALG. algú, quelcom) Mirar àvidament. MIRAR <àvidament>

Ho devorava tot amb els ulls mentre seguia l'altre, "Vingui, Ulisses, els llibres són aquí", al recambró de la troballa. *Estremida memòria, 58.*

en un batre d'ulls En un instant. INSTANT / INSTANTÀNIAMENT

No tardarà gaire a fosquejar, la nit passarà en un batre d'ulls. *Estremida memòria, 299.*

en un girar d'ulls En un instant. INSTANT / INSTANTÀNIAMENT

Jo havia patit en un girar d'ulls un enfilall d'experiències traumàtiques i n'estaven al corrent. *Calaveres atònites, 7.*

ésser de l'ull del vent (ALG.) Ésser molt llest, molt viu. LLEST, -A

Sense ser de l'ull del vent, el sogre tampoc no era un babau. Va captar de seguida el maneig i va comprendre que calia mantenir les formes. *Calaveres atònites, 156.*

fer els ulls grossos (ALG. davant quelcom; ALG. amb algú) Tolerar, deixar passar, una cosa aparentab no veure-la. TOLERAR/CONSENTIR

El senyor Jaume feia els ulls grossos davant les irregularitats, en bona part perquè l'administrador sabia massa d'ell i del negoci, i el temia. *Camí de sirga, 261.*

Amb la victòria de Franco, les aigües van tornar a mare: vam separar un altre cop el cementiri religiós del civil. Ara, vam haver de fer els ulls grossos amb els descreguts que s'havien esmunyit on no els corresponia durant aquells anys de confusió i desgavell. *Calaveres atònites, 48.*

fer l'ullet (ALG. a algú) Fer senyal a algú tancant i obrint ràpidament un ull tenint obert l'altre; SENYAL

Jo no m'explicava aquell interès, perquè ni tan sols els havia fet l'ullet, a fi d'evitar interpretacions malicioses. *Històries de la mà esquerra, 107.*

fer uns ulls com coves (ALG.) Obrir molt els ulls de sorpresa. Mostrar sorpresa. SORPRESA

De sobte, en arribar-hi, el vell Atanasi va fer uns ulls com coves, alhora que una immensa sensació de pau li aquietava la sang. *Històries de la mà esquerra, 37.*

fer uns ulls com unes taronges (ALG.) Obrir molt els ulls de sorpresa. Mostrar sorpresa. SORPRESA

Va fer uns ulls com unes taronges quan ella va proposar-li que es tornessin a veure. *La galeria de les estàtues, 186.*

ficar el dit a l'ull (ALG. a algú) Acusar una persona. ACUSAR

Cf. **tenir el dit a l'ull**

Altres, com els Torres, també haurien pogut fer molt i no van fer res. Més ben dit, sí: a vegades acabar de fotre els perdedors. Però, en fi, ja ha baixat molta aigua pel riu i no he vingut aquí a ficar el dit a l'ull de ningú. *Calaveres atònites*, 68-69.

Certes vilatanes se sulfuren quan les fan despullar de pèl a pèl per un dolor al turmell; d'altres, i no vull ficar el dit a l'ull a ningú, s'enrabien encara més si no poden lluir popes o cul... *Calaveres atònites*, 138.

fitar de cua d'ull Cf. **De cua d'ull**

guipar de cua d'ull Cf. **De cua d'ull**

la nineta dels ulls (ALG. d'algú) La persona preferida, la més estimada. ESTIMAT, -ADA / PREFERIT, -IDA

Què pensaria la nineta dels seus ulls si arribava a assabentar-se que el seu pare era un ... *El Cafè de la Granota*, 78.

llegir amb quatre ulls (ALG. quelcom) Llegir molt atentament. ATENTAMENT

[NO DOC pel DIEC2]

Obs.: Al DIEC2 trobem només: **quatre 3** adj. [LC] Un petit nombre indeterminat. *Li he de dir quatre paraules. T'hi pots arribar en quatre salts.*

Tot i que ja sap ventar-se les mosques, no badi, faci'm el favor de llegir amb quatre ulls aquesta carta. *Calaveres atònites*, 216.

mal d'ull Malefici que hom creu exercit mitjançant l'esguard. MALEFICI

Davant tanta malesa, declamava la segona actriu (...), qui podia descartar el mal d'ull? *Estremida memòria*, 35.

Ja et vaig dir que algú ens vol donar mal d'ull i ens deixa roba penjada al picaporta. *Estremida memòria*, 314.

menjar més amb els ulls que amb la boca (ALG.) Ésser molt remirat en la netedat i puresa del menjar. MENJAR / LLEPAFILS

M'han dit que ets molt llaminer però vés amb compte amb la golafreria; sovint mengem més amb els ulls que amb la boca". *Calaveres atònites*, 32.

mirar de bon ull; veure amb bons ulls (ALG. algú, quelcom) Mirar-ho, veure-ho amb aprovació, favorablement; acceptar-ho. APROVACIÓ/ ACCEPTACIÓ

La minyona que ha obert la porta no la mirava precisament de bon ull, la tensió era perceptible. *Estremida memòria*, 215.

El disgust del pare es manifestà quan ja tothom donava el festeig per fet, i es traduí en un capteniment sorrut, atiat per les insídies de la Dolors, casada ja amb l'Eduard, que no veia l'Alexandre amb bons ulls. *La galeria de les estàtues*, 86.

mirar de cua d'ull. Cf. de cua d'ull

no aclucar l'ull (ALG.) No dormir. DORMIR

–Vés a estirar-te una estona, Cinta (...), aquesta nit no has aclucat l'ull, estàs rebentada. *Estremida memòria*, 331.

no deixar d'ull (ALG. algú, quelcom) Vigilar, mirar fixament. MIRAR <fixament> / VIGILAR

Se li acostà a poc a poc, sota la mirada suspicax de la venedora, que no el deixava d'ull mentre posava uns carxofes al plat de les balances. *La galeria de les estàtues*, 268.

no treure l'ull; no treure els ulls; sense treure l'ull (ALG. d'algú, de quelcom) Mirar fixament. Fixar-hi intensament la vista. Vigilar. MIRAR <fixament> / VIGILAR

No podia treure els ulls de la porta; l'obsedia. *La galeria de les estàtues*, 99.

D'ençà que la vaig veure a l'estació, era incapaç de treure els ulls de sobre de l'Agnès, d'aquella dona esplèndida. *La galeria de les estàtues*, 313.

no veure-hi de cap ull (ALG.) Estar molt satisfet, content. SATISFET, -A / CONTENT, -A

Se t'acosta i se t'asseu a la falda. Més que seure-hi, s'hi escarxofa. El públic brama més fort. T'envegen, “¿Com l'has engarjolada, Faustinià?”, i tu no hi veus de cap ull. *Calaveres atònites*, 206.

només tenir ulls (ALG. per a algú, per a quelcom) Interessar-s'hi vivament INTERESSAR-S'HI

Només tenia ulls per a la figura que, dempeus a la vorera, el mirava a través de l'obertura de la porteta. *Històries de la mà esquerra*, 38.

No, no vaig plorar tot el que devia la teva mare, la sensació de l'abraçada als molls no em deixava pensar en la morta (...) Jo només tenia ulls per a l'Agnès. *La galeria de les estàtues*, 315.

obrir els ulls (ALG.) Adonar-se d'una cosa. Descobrir la veritat. Desenganyar-se. ADONAR-SE / DESENGANYAR-SE

A força de rumiar, vaig obrir els ulls; dolorosament, sí, però vaig fer-ho. *Calaveres atònites*, 186.

obrir els ulls (ALG. a quelcom) Fer adonar-se algú d'una cosa. Fer-li descobrir la veritat. Fer que es desenganyi. <fer> ADONAR-SE / DESENGANYAR-SE

Vaig entendre-ho tot plegat quan la vida va obrir-me els ulls i vaig copsar que la semblança entre el Robert i jo, constatada estiu rere estiu, no tenia res a veure amb l'atzar. *Calaveres atònites*, 93-94.

observar de cua d'ull Cf. de cua d'ull

portar escrit als ulls (Alg. quelcom) Notar-se-li en la mirada. VISIBLE / PALÈS

–No diguis rucades. Què vols? ¿Que ajoqui el cap o que em giri d'esquena quan el trobi? ¿O és que porto escrit als ulls: “Tomàs, aquesta nit, mentre tu treballaves, he dormit amb la teva dona”? *Històries de la mà esquerra, 18.*

posar els ulls en blanc (ALG.) Dirigir la vista cap al damunt sense alçar el cap. Fer-ho pel gran espant que té. ESPANTAR-SE

Amb els seus crits d'atac espantava Rebeca, una gata romàntica que posava els ulls en blanc quan veia Caius. *Històries de la mà esquerra, 110.*

seguir amb els ulls (ALG. algú, quelcom) Acompanyar amb la mirada. MIRAR / OBSERVAR

Pensarós, el seguí amb els ulls a través dels finestrals fins que una polseguera difuminà la imatge a punt de perdre's en una cantonada. *Camí de sirga, 290.*

sense treure l'ull Cf. no treure l'ull

tancar els ulls Cf. aclucar els ulls

tancar els ulls (ALG. davant quelcom) No voler saber o veure una cosa. Tolerar una cosa. TOLERAR / CONSENTIR

Comprenc perfectament que vostè, senyora, acabés per accedir tancant els ulls davant certes incongruències. *Històries de la mà esquerra, 86.*

tenir el dit a l'ull (ALG. a algú) Tenir-li antipatia, aversió. AVERSIÓ

Però el Florenci mai no piulava i l'altre, cada cop més envalentit, li fumia uns julis que me'l baldava. Al poble, ho sabien fins i tot els gossos (...).

–Tot aquest sabó necessites per rentar-te; Florenci?

–Tan rubinoses duus les orelles?

–El Pere Camps et té el dit a l'ull! *El Cafè de la Granota, 6-7.*

La Dorotea ho sentí – encara que es passa la vida dient que sordeja–, va eixir igual que un llamp a defensar el seu germà de l'ànima, i tinguérem gresca: “Damià, que tu, li tens el dit a l'ull, al pobret del teu cunyat!” *El Cafè de la Granota, 73.*

tenir els ulls al clatell (ALG.) No saber veure una cosa que es té davant els ulls, no veure quelcom evident. <no> VEURE / IGNORAR

Algú t'ho havia de dir: la teva xarxa d'espies a Mequinensa se'n va en suc per moments. Al fet que els membres de la plantilla tenen els ulls al clatell (...), cal afegir-hi una pila de problemes més inquietants. *Calaveres atònites, 123.*

tenir pa a l'ull (ALG.) No saber veure una cosa que es té davant els ulls, no veure una cosa evident. <no> VEURE / IGNORAR

Em coneixeu prou bé, senyor Crònides, sabeu que no sóc ni més llest ni més enze que els altres, posem del munt. Ara bé, no em mamo el dit. Ho dic perquè s'equivocarà de mig a mig qui pensí que he tingut pa a l'ull a propòsit de l'assumpte que vinc a exposar. *Calaveres atònites*, 87.

tenir pega als ulls (ALG.) No saber veure una cosa que es té davant els ulls, no veure una cosa evident. <no> VEURE / IGNORAR

Sempre havia pensat que la relació de l'inspector amb el periodista era superficial: un café de tant en tant; quatre banalitats sobre el temps i prou. “De vegades, Maximilià –reconegué–, tens pega als ulls”. Realment; ¿què sabia del Melquíades al cap d'una pila d'anys? *La galeria de les estàtues*, 443.

tenir ull (ALG. per <fer quelcom>) Tenir l'aptitud, el talent necessaris per fer una cosa. APTITUD

Ara bé, el barquer ha de tenir ull per calibrar amb qui tracta i no fer un nyap. *Estremida memòria*, 68.

treure els ulls (ALG. a algú) Amenaça de fer tornar cec (Alg. algú). Amenaça de fer un mal terrible (ALG. a algú) # AMENAÇA

Si jo fos de tu, baixaria a treure els ulls amb les ungles a aquests fills de puta. *Estremida memòria*, 53.

ull de vellut Un ull morat a conseqüència d'un cop. MORAT, -ADA

La circumstància que feia infinitament greu aquell ull de vellut era la cara en la qual es trobava. *La galeria de les estàtues*, 32.

Ja sabia que hi veuria l'ull de vellut de la germana de l'arquebisbe. *La galeria de les estàtues*, 308.

ull viu! Fes / feu atenció. # ATENCIÓ

Sóc un tros de pa, però hi ha coses que em fan pujar a les més altes! I quan estic així ... Ull viu! *Històries de la mà esquerra*, 32.

veure amb bons ulls (ALG. algú, quelcom) = **Mirar de bon ull**

veure de cua d'ull (mirar/observar/fitar/guipar etc.) de cua d'ull. Cf. de cua d'ull

3. Referencias bibliográficas

- BIOSCA, Mercè (1989): *La fraseologia en l'obra de Jesús Moncada*. Treball d'investigació dirigit pel Dr. Ramon Sistac i presentat dins del programa de doctorat *L'anàlisi lingüística de textos orals*. Lleida: Estudi General de Lleida (Universitat de Barcelona) (Inèdito).
- (2009): "Fraseologismes d'àmbit fluvial en l'obra de Jesús Moncada", en MORET, Héctor (coord.): *Llengües i Fets, Actituds i Franges*. Miscel·lània de treballs etnològics, filològics i lingüístics oferts a Artur Quintana i Font. Institut d'Estudis del Baix Cinca-IAE. Calaceit: Associació Cultural del Matarranya, 43-55.
- BIOSCA, Mercè; CORNADÓ, Maria Pau (2006): "Les locucions adverbials quantitatives en l'obra de Jesús Moncada", en MORET, Héctor (coord.): *Batec a Batec*. Miscel·lània de treballs oferts en honor de Josep Galan i Castany. Institut d'Estudis del Baix Cinca-IAE. Calaceit: Associació Cultural del Matarranya, 159-174.
- (2009): "Fraseïdes i fraseologismes en l'obra de Jesús Moncada", en BOURRET, Michel (coord.): *Mélanges offerts au Professeur Christian Camps*. Association Française des Catalanistes. Péronnas: Editions de la Tour Gile, 65-82.
- DCVB = ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de B. (1988): *Diccionari Català-Valencià-Balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 10 vols.
- DGLC = FABRA, Pompeu (1981): *Diccionari general de la llengua catalana*. Barcelona: Edhasa.
- DIEC = Institut d'Estudis Catalans (1995): *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona / Palma de Mallorca / València: Edicions 3i4 / Edicions 62 / Editorial Moll / Enciclopèdia Catalana / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- DIEC2 = Institut d'Estudis Catalans (2007): *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans / Enciclopèdia Catalana, SAU / Edicions 62, SA. <http://dlc.iec.cat> / [Data de consulta: 01/06/2009].
- DLFF = MARTÍ, Joan; RASPALL, Joana (1986): *Diccionari de locucions i de frases fetes*. Barcelona: Edicions 62.
- DFF = MARTÍ, Joan; RASPALL, Joana (1996): *Diccionari de frases fetes*. Barcelona: Edicions 62. "El cangur", núm. 196.
- DSFF = ESPINAL, M. Teresa (2004): *Diccionari de sinònims de frases fetes*. Barcelona / València: Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions./ Publicacions de la Universitat de València / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- MFF = GALÁN, Josep (2003): *Modismes i frases fetes de la parla de Fraga*. Osca: Institut d'Estudis del Baix Cinca.
- MONCADA, Jesús (1988): *Històries de la mà esquerra*. Barcelona: Edicions de la Magrana. "Els llibres de Butxaca", núm. 5.
- (1988): *El Cafè de la Granota*. Barcelona: Edicions de la Magrana. "Els llibres de Butxaca", núm. 1.

- (1988): *Camí de sirga*. Barcelona: Edicions de la Magrana. “Les ales esteses”, núm. 39.
- (1992): *La galeria de les estàtues*. Barcelona: Edicions de la Magrana. “Les ales esteses”, núm. 49.
- (1997): *Estremida memòria*. Barcelona: Edicions de la Magrana. “Les ales esteses”, núm. 76.
- (1999): *Calaveres atònites*. Barcelona: Edicions de la Magrana. “Les ales esteses”, núm. 87.
- (2003): *Cabòries estivals i altres proses volanderes*. Fraga-Calaceit: Institut d’Estudis del Baix Cinca / Associació Cultural del Matarranya. “Quaderns de les Cadolles”, núm.3.
- MORVAY, Károly (2002): “Atent com un gos caçaire”. Mostra d’un petit diccionari fraseològic. *Miscel·lània Joan Veny* 1. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 99-146.
- (2003): “El Diccionari Català-Valencià-Balear i la fraseologia rossellonesa” (Notes fraseogràfiques sobre el projecte d’un Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià), en *Actes del Congrés Internacional Antoni M. Alcover*. Barcelona: Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 343-370.
- (2006): *Els bons usos es perden. Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià*. Budapest: Nyitott könyv. (Premi Catalunya del Nord de l’Institut d’Estudis Catalans, 2008).
- (2007): “‘Els bons usos es perden’. El material fraseològic de les ‘Contalles de Cerdanya’ 2”, en *Az irodalom önismeret. Tanulmányok Kulin Katalin születésnapjára*. Budapest: Palimzeszt könyvek, 205-217.
- (2009): “‘Els bons usos es perden’ 3. – Comparances en el material fraseològic de les ‘Contalles de Cerdanya’”, en BOURRET, Michel (coord.): *Mélanges offerts au Professeur Christian Camps*. Association Française des Catalanistes. Péronnas: Editions de la Tour Gile, 355-364.
- (no prelo): “‘Els bons usos es perden’ (Sobre el *Petit Diccionari Fraseològic Cerdanià*)”, en *Actes del XIVè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Budapest, 4-9 de Setembre de 2006).